

TEEMU TOPPOLA

KATUOJIEN ROUSSEAU EI OLLUT ROUSSEAUN APINA

Riikka Forsström, *Possible Worlds. The Idea of Happiness in the Utopian Vision of Louis-Sébastien Mercier*. Bibliotheca Historica 75. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002. 326 s.

RANSKALAISEN VALISTUKSEN aika toi tullessaan useita filosofejia ja kirjailijoita, joiden ajattelu on sittemmin tutkittu hyvin paljon. Tutuiksi ovat tulleet esimerkiksi Rousseau, Voltaire ja Diderot, mutta vain harva on nykyään kuullut Louis-Sébastien Mercier'stä (1740-1814), aikansa terävimpiin ja suosituimpiin yhteiskuntakriitikoihin lukeutuneesta ajattelijasta ja kirjailijasta. Mercier'tä on tutkittu varsin vähän, ja suuressa osassa häntä sivuavia tutkimuksia on pyritty lähinnä negatiiviseen kuvaukseen. Häntä on pidetty kirjallisuuden ”tusinatyöläisenä”, haihatelijana – ei iinkään merkittävänä ajattelijana – ja on ivallisesti todettu, että hänen ansionsa piilevät suurten filosofien ajatusten onnistuneessa jäljittelyssä. Tästä pilkkanimet ”Rousseaun apina” tai ”Diderot'n karikatyyri”. Vaikka ei käykään kieltäminen, etteikö Mercier olisi huomattavassa määrin tukeutunut aikansa suurten filosofien ajatuksiin kirjoituksissaan, on kuitenkin tärkeä huomata Mercier'n arvo 1700-luvun Ranskan ja sen kompleksisen yhteiskunnan terävänä kriitikona. Tämä on eräs keskeinen näkökohta, jonka Riikka Forsström tuo väitöskirjassaan esille.

Mercier oli hyvin tuottelias kirjailija, jonka keskeisiä töitä olivat mm. *L'an*

deux mille quatre cent quarante. Rêve s'il en fut jamais (1770 tai 1771, 1786), *Tableau de Paris* (1781-1788) ja *L'Homme sauvage* (1967). Forsström nostaa oman kirjansa keskeiseksi tutkimuskohteeksi Mercier'n utopian maailmasta ja Pariisista vuonna 2440 teoksessa *L'an deux mille quatre cent quarante. Rêve s'il en fut jamais*. Forsström tuo esille, miten Mercier kammoksui ja syvästi inhosi oman aikansa Pariisia ja Ranskaa, sen despoottista hallintoa, yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta ja yleistä moraalien alennustilaa. Mercier'n turhautuneisuus ja viha aikansa yhteiskuntaa kohtaan tuotti vision tulevaisuuden yhteiskunnasta, jossa jokainen ihminen voisi saavuttaa onnellisuuden, asian, josta Mercier'n mukaan ei ollut tietoaakaan 1700-luvun todellisuudessa.

Ensimmäinen tulevaisuusutopia

Mercier oli ensimmäinen utopisti, joka sijoitti ihanneyhteiskuntansa tulevaisuuteen.

Thomas Moren *Utopian* jälkeen utopiat oli sijoitettu saarelle, kaukaiselle maalle tai jonnekin, mihin ei ollut pääsyä. Mercier sen sijaan uskoi, että yhteiskunta itessään sekä ihminen pystyisivät *kehittämään* kohti täydellisyyttä.

Mercier oli aikansa lapsi monessakin mielessä, mutta erityisesti siinä, että hän nosti järjen ja kehityksen keskeisiksi tekijöiksi onnellisuuden saavuttamisessa. Hän uskoi että kokeellisen tieteen ja teknologian kehitys auttaisi ihmistä muodostamaan selkeämmän kuvan tulevaisuudesta ja näin ollen toisi varmuutta ihmisten elämään. Toisaalta hän ajatteli, että tulevaisuuden ennustaminen ei tuo pelkkää autuutta, ja näin ollen kaukaisten maiden villit saattoivat olla yhtä hyvin onnellisia ”tietämättömydessään”. ”Jalon villin” ajatus oli myös tavallinen valistuksen aikakaudella. Näin Mercier'n suhde kehitykseen oli ristiriitainen. Forsströmin mukaan ristiriitaisuudet olivat tyyppillisiä Mercier'lle, mutta niitä ei pidä nähdä iinkään merkkeinä kirjoittajan huolimat-

tomuudesta tai ajattelun epäjohdonmu-
kaisuudesta, vaan ne kertovat pikemmin-
kin siitä muutoksen ajasta, jonka keskellä
Mercier kirjoitti.

Onnellisuus ja sosiaalisuus

Forsströmin kirjan keskeinen kysymyk-
senasettelu koskee sitä, miten tämä ym-
märsi onnellisuuden, mistä se ihmisessä
kumpuaa, ja mikä rooli yhteiskunnalla
ja sosiaalisuudella on sen tuottamisessa.
Juuri vuoden 2440 utopiassa Mercier
vastaa näihin kysymyksiin. Hän uskoi lu-
jasti ihmisen synnynnäiseen hyvyyteen
ja hyväntahtoisuuteen ja siksi näki ihmi-
sessä luontaisen taipumuksen hyveeseen.
Forsström painottaa, että Mercier nimen-
omaan uskoi tien onnellisuuteen avautu-
van seuraamalla tuota sisäsyntyistä johda-
tusta: hyvien tekojen tekeminen huolesta
ja myötätunnosta muita kohtaan ilmensi-
vät hyveellisyyttä ja näin tuottivat onnelli-
suutta ihmiselle. Forsström korostaa, että
Mercier'n mukaan onnellisuutta ei pys-
tyisi saavuttamaan ilman kanssakäymistä,
sosiaalisuutta. Juuri tämän *sosiaalisuuden*
ja siitä seuraavan onnellisuuden Mercier
esitti perusteluksi sille, miksi vuoden
2440 yhteiskunnassa sovellettaisiin rousse-
aulaista yhteiskuntasopimusta, joka aset-
taa kansalaisille niin velvollisuuksia kuin
oikeuksia. Koska ihminen on synnyn-
näisesti taipuvainen hyveeseen, koituisi
sosiaalinen elämä yhteiseksi hyväksi.

Mercier'n kriittinen asenne oman ai-
kansa yhteiskuntaa kohtaan on helposti
nähtävissä myös siitä, kuinka Mercier pai-
nottaa tulevaisuuden ihmisten elävän vaa-
timattomasti, kuluttaen vain sen minkä
tarvitsevat. Vaativattomuus, huolenpito
köyhistä ja tasa-arvo ovat Mercier'lle
onnellisuuden premissejä yhteiskunnassa.
Ikään kuin vastakohtana 1700-luvun Rans-
kalle, vuoden 2440 ihmisten keskeinen
tehtävä on pyrkiä järjen avulla henkiseen

täydellistymiseen, irtaantumiseen intohi-
moista ja rauhattomuudesta. Mercier siis
projisoi utopiaansa kaikki hänen silmis-
sään arvokkaat arvot, joita hän ei suruk-
seen tavannut omasta yhteiskunnastaan.

Utopian ongelmat

Mercier'n utopialle kävi kuten lähes
kaikille muillekin kuvauksille ”täydelli-
sestä paratiisista”; loppujen lopuksi uto-
pia osoittautuu lähes vastakohtakseen.
Mercier'n artikuloima kaikkialle ulottuva
yhdenmukaisuus ja – kuten Forsström
kirjassaan toteaa – hänen sokeutensa
nähdä yksilöllisten ja partikulaaristen ar-
vojen merkitystä onnellisuuden kannalta,
ovat keskeiset tekijät, jotka kääntävät
Mercier'n utopiaa antiteesikseen.

Forsström ei vain piirrä kuvaa kau-
niista valossa kylpevästä ”ikuisesta kau-
pungista”, vaan tarkastelee myös kriitti-
sesti Mercier'n utopian ongelmia. Itse asi-
assa juuri kriittinen tarkastelu on Fors-
strömin kirjan ehdoton vahvuus.

Totaalinen yhdenmukaisuus, jota Mer-
cier soveltaa vuoden 2440 yhteiskunnas-
saan tuo mieleen autoratiivisen hallinto-
koneiston. Samankaltaisuuden normi si-
too Mercier'n visiossa kaikkia toisiinsa
aina pukeutumista myöten. Kaikki poik-
keava (paitsi erityisen hyveellisestä toimin-
nasta annettava ”palkinto”) on tuomitta-
vaa. Myös ”uudelleen kasvattavat” mene-
telmät (pelkistäen mm. aivopesu ja propa-
ganda), joita Mercier kuvailee käytettävän
”poikkeaviin” ja rikollisten muokkaami-
seksi kunnan kansalaisiksi kuulostavat
kaikkea muuta kuin onnellisuutta edistä-
viltä. Mercier'n utopia, jossa päivät, ihmi-
set, työt ja ajatukset seuraavat samanlai-
sina toinen toisiaan, antaa pikemminkin
kuvan monotonisesta zombien valtakun-
nasta kuin ”parhaasta mahdollisesta maa-
ilmasta”.

Kuten Forsström huomauttaa,
Mercier'n virheenä ei pidä nähdä sitä sitä,
että hän uskoi kaikkien ihmisten tulevan
onnellisiksi samoista asioista – siis näki ih-
miset samanlaisina – vaan pikemminkin
tämä vahva esti häntä näkemästä, että ih-
miset saattaisivat poiketa toisistaan sen
suhteen, mikä heitä miellyttää. Forsström
päättelökin, että Mercier vilpittömästi
kuvitteli hahmottelevansa ”parhaan mah-
dollisen maailman” ihmisen onnellisuu-
den kannalta.

Valistuksen moniulotteisuus

Riikka Forsströmin kirja on perinpohjai-
nen tutkimus onnellisuudesta Louis-Sé-
bastien Mercier'n utopistisessa ajattelussa.
Sen lisäksi, että Forsström tarjoaa katta-
van ja kriittisen kuvan tämän ’unoh-
detun’ ajattelijan visioista, hän tulee
myös laatineeksi mielenkiintoisen kuva-
uksen Mercier'n ajan ranskalaisesta yh-
teiskunnasta. Forsströmin kirja antaa
osansa valistuksen aikakauden analysoin-
tiin, vaikka tämä ei ole ollutkaan Fors-
strömin ensisijainen tarkoitus. Hän vah-
vistaa käsitystä siitä, että valistus ei ollut
missään nimessä monoliittinen aikakausi
tai yksioikoinen ajatussuuntaus, vaan
se käsitti hyvin monenlaisia ilmiöitä ja
ajattelijoina eurooppalaisista älymystöelii-
teistä Pariisiin ja muiden kaupunkien
”katuoihin”. Tietenkin myös ’unohdetun’,
ajattelijan ja kirjailijan palauttaminen ta-
kaisin keskustelun kohteeksi on jo merkit-
tävä teko sinänsä. Vaikka Mercier uskoi,
että ihminen saavuttaa vasta kuolemassa
lopullisen ja täydellisen onnen, ei hän
kammoksunut mitään niin kuin sitä, että
hänet täydellisesti unohdettaisiin kuole-
mansa jälkeen. Uskoisin, että Riikka Fors-
ström on kirjallaan antanut vakuuden
sistä, että Mercier voi levätä haudassaan
levollisin mielin.